

Ako sa robí obnova dediny na Slovensku

V Enviromagazíne č. 6/2006 sme priniesli postrehy, ukážky príkladov a nasledovaniachodné inšpirácie z oblasti obnovy dediny z rôznych krajín Európy. Tento článok bude patriť pozoruhodným projektom a realizáciám na Slovensku. Je potrebné na začiatok poznamenať, že ide len o úzky výber týchto projektov, ktoré nezachytávajú komplexne život v tej-ktorej dedine. A vôbec nie sú jedinými výnimočnými projektmi na Slovensku - v skutočnosti existuje množstvo ďalších zaujímavých a inšpiratívnych realizácií vo všetkých kútoch Slovenska.

Inšpirácia č. 1: Školička na pohľadanie

Selec, Trenčiansky kraj, počet obyvateľov: 950, www.selec.sk – obec Selec, www.zsselec.edu.sk – Základná škola v Selci

Obec Selec sa nachádza 15 km južne od Trenčína v malebnom horskom prostredí v závere doliny Seleckého potoka, ktorý je ľavostranným prítokom rieky Váh. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1439 a prierez jej historickým vývinom je uvedený v kronike obce. V katastrálnom území obce Selec sa nachádzajú i lokality chránených území a objektov. Patria sem Selecké vyvieracky, Selecké kamenné more (Podsokolie), Selecký potok, vrcholový sutinový javorový a bukovo-zmiešaný les v oblasti Považského Inovca - Žĺpky (37 ha) a Hradisko, kde sa nachádza suchomilná lesostepná vegetácia (3,3 ha).

Školstvo má v obci hlboké historické korene. Z kroník obce sa možno dozvedieť, že v obci bola škola už v r. 1766. Dá sa však predpokladať, že tu bola už v polovici 17. storočia, kedy bola v obci postavená prvá rímsko-katolícka fara. Budova Dolnej školy sa spomína v 18. storočí a v minulom storočí pribudla Horná škola, v priestoroch bývalých učiteľských bytoviek. V r. 1934 sa začalo vyučovať v novej dvojtriednej škole postavenej vo dvore Hornej školy, ktorá sa využíva dodnes. V súčasnej dobe je v obci základná škola s materskou školou. Základná škola je málotriedna, pre 1. – 4. ročník, materská škola má dve triedy.

Hoci má škola len 35 žiakov, je zapojená do mnohých projektov: INFOVEK, Školy podporujúce zdravie - Zdravá škola, Otvorená škola - Šport pre všetkých, Smerujeme k nulovému odpadu, MS ITA, PROSLAVIS - celosloven-

Inšpirácia č. 1

Málokto by hľadal v starom dedinskom dome...

...takúto krásnu telocvičňu

ská súťaž školských časopisov, Digitálni štúrovci, Prvá internetová olympiáda, Po stopách pomníkov, Tvorivá informatika s Baltikom, Zdravie v školách. Škola vyvíja pre svojich 35 žiakov mimoriadnu krúžkovú a mimoškolskú činnosť: krúžok práce s PC (3 skupiny - 1 hodina týždenne), Florbal (hodina týždenne), Školský klub detí (denne do 17. hod.), Športový klub - pre žiakov ZŠ a SŠ bývajúcich v obci (5 hodín týždenne), Internetový klub (2 hodiny denne).

Školička má svoje vlastné webové stránky (www.zsselec.edu.sk) s mimoriadne bohatým obsahom, kde o. i. má každý žiak svoju vlastnú webovú stránku s fotografiou, na ktorej vystavuje svoje výtvarné práce a iné zaujímavosti o sebe. Pozornosť púta aj telocvičňa, ktorá bola zrekonštruovaná zo starého dedinského domu a je využívaná aj v mimoškolskom čase všetkými generáciami.

Inšpirácia č. 2: Starostka „za milión“

Prenčov, Banskobystrický kraj, okres Banská Štiavnica, počet obyvateľov: 620, www.prencov.ocu.sk

Obec Prenčov leží asi trinásť kilometrov od Banskej Štiavnice. Je to asi štyri kilometre dlhá dedina ležiacca v juhovýchodnej časti Štiavnických vrchov v údolí potoka Štiavnica, vo výške 325 metrov nad morom. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1266. Kultúrnymi dominantami obce sú katolícky a evanjelický kostol. V blízkosti Prenčova boli hliniská najkvalitnejšieho kaolínu na výrobu chýrnych hrnčiarskych a porcelánových výrobkov.

S Prenčomom je bytostne spätá osobnosť slovenského národného a vedeckého života, zakladateľa Muzeálnej slovenskej spoločnosti a viacerých charitatív-

nych spolkov – Andreja Kmeťa. Práve zásluhou jeho archeologických výskumov v chotári Prenčova a blízkom okolí sa zistili základné etapy ľudskej činnosti v praveku, získali sa nové poznatky o etapách osídlenia územia pod Sitnom. Mal veľa záľub a jednou z nich bola aj botanika. Pri svojich prechádzkach okolím objavil veľa druhov ruží. Pamiatke A. Kmeťa je v Prenčove venovaná pamättná tabuľa, v roku 1991 bola vybudovaná Pamättná izba A. Kmeťa rekonštrukciou sýpky chudoby a od roku 2000 je vybudovaný aj Náučný chodník A. Kmeťa, ktorého trasa vedie od Pamätnej izby až na vrch Sitno. Práve ruže sa stali symbolom obce – sú vysadené pozdĺž celej dediny, čím jej dodávajú neopakovateľný charakter.

Obec sa môže popýšiť typickou ľudovou architektúrou. Zaujímavé sú predovšetkým vchody do dvorov a okná, ktoré sú obložené kameňmi - šambránami a ozdobené ornamentmi v podobe kvetov alebo stípov. Strechy boli pôvodne pokryté slamou a ich krásne vyzrávanie drevené štíty svedčia o umeleckej nadanosti a zručnosti tunajšieho ľudu. Úcta k minulosti sa varí najviac prejavila v drobnej architektúre – autobusové zastávky nesú práve tieto typické prvky. Prenčov je obec s rozvinutým poľnohospodárstvom, ovocinárstvom, ľudovou architektúrou a živým folklórom.

Alena Ciglanová je starostkou v obci už tretie volebné obdobie. Za toto obdobie sa jej podarilo do obce dotiahnuť „miliónové“ investície – vybudoval sa vodovod, popri ceste vedúcej cez dedinu sa vybudovali chodníky, zrekonštruoval sa miestny rozhlas, verejné osvetlenie, budova obecného úradu či škôlky. V obci je postavený bytový dom s 11 bytmi a v centre obce dominuje nový kultúrny dom – dôstojné miesto na stretávanie sa občanov. Keďže obec nemá zavedený plyn, vybudovali kotolňu na drevo, z ktorej sa vykuruje aj nová budova kultúrneho domu, škôlka, ale aj budova obecného úradu. V obci sa využíva aj solárna energia, jeden solárny panel je na budove školy a malú dotáciu dostali aj občania, ktorí si takéto panely zado- vážili. Všetky projekty boli realizované za pomoci rôznych domácich a zahraničných fondov a programov (Program rozvoja bývania, Environmentálny fond, SAPARD, štrukturálne fondy EÚ – operačný program Ľudské zdroje, Základná infraštruktúra, Program obnovy dediny a pod.)

Inšpirácia č. 2

Autobusová zastávka nesie architektonické prvky typickej miestnej ľudovej architektúry (pozri domček v pozadí)

Starostka (tretia zľava) pri odovzdávaní svojich skúseností kolegom z celého Slovenska

Obec Prenčov bola iniciátorom pri založení Mikroregiónu Južné Sitno, ktorý združuje okrem Prenčova obce Baďan, Beluj, Žibritov, Počúvadlo a Kráľovce-Krnišov.

Od roku 2001 sa v obciach mikroregiónu každoročne koná kultúrne podujatie zamerané na návrat k ľudovým tradíciám, zvykom, piesňam, remeslám, domácim špecialitám pod názvom Podsitnianske dni hojnosti - v každej obci v iný dátum a s inou témou. Podujatie je doplnené kultúrnym programom, súťažami a ochutnávkou miestnych špecialít. V obci Prenčov sa koná tradičný jarmok.

Starostka si svoje skúsenosti nenecháva pre seba, už niekoľko rokov organizuje v Mikroregióne Južné Sitno tzv. Inšpiračnú školu vidieka, kde starostom z rôznych kútov Slovenska odovzdáva svoje „know-how“.

Inšpirácia č. 3: Dáždnik svätého Petra

Žibritov, Banskobystrický kraj, okres Krupina, počet obyvateľov: 89

Žibritov je malá rázovitá obec v regióne Hontu. Spolu s ďalšími piatimi obcami regiónu (Baďan, Beluj, Kráľovce-Krnišov, Počúvadlo a Prenčov) je súčasťou združenia Mikroregión Južné Sitno.

Je situovaná v prostredí Štiavnických vrchov na rozhraní Skalky, Sitnianskeho predhoria a Bzovíckej pahorkatiny.

Dominantou obce je evanjelický kostol, postavený v roku 1876 a malá zvonička, ktorá je pozostatkom bývalého zámčoka s kostolom a slúžila ako strážna a obranná veža v období tureckých nájazdov. Prvá zmienka o obci pochádza z roku 1266. V minulosti patrila viacerým majiteľom (hrad Lietava, sitnianske panstvo, Koháriovci, Koburgovci). V roku 1807 obec vyhorela. Obyvatelia sa v minulosti zaoberali predovšetkým výrobou dreveného uhlia, ktoré bolo potrebné pre banské huty, neskôr poľnohospodárstvom, ovocinárstvom a okrajovo aj vinohradníctvom. Pôvodnú architektúru obce tvorili kamenné trojpristorové domy so slamenou strechou.

Málokto však vie, že v tejto obci a jej blízkom okolí sa nakrúcali exteriéry prvého slovensko-maďarského koprodukčného filmu *Dáždnik svätého Petra* (1958) v hlavnej úlohe s Karolom Machatom, ako aj filmov *Stopy na Sitne* (1968) a *Cesta ženy* (1974). A práve starý film sa stal pre obec inšpiráciou, ako upraviť centrálnu verejnú priestranosť v obci. Na tomto priestranstve obec vytvorila nielen priestor na stretávanie sa (lavička, ohnisko), vytvorila studňu, ale zakomponovala doň aj typickú miestnu architektúru – slamenú strechu a portál

domu. V zadnej časti priestranstva je štýlovo vytvorený aj priestor na ukladanie vyseparovaného odpadu. Celému priestoru však dominuje drevená socha svätého Petra ako spomienka na natáčanie filmu, ktorá dodáva danému priestranstvu neopakovateľnú atmosféru. Prvok slamenej strechy sa objavuje aj na ďalších zrekonštruovaných studniach v obci.

Ďalšou zvláštnosťou obce je Dom smútku – jednak je veľmi neobvyklý, aby taká maličká obec mala svoj vlastný dom smútku, ale tento žibritovský je pozoruhodný aj z architektonického hľadiska. Obec si projekt aj realizáciu financovala z vlastného vrečka, až záverečnú etapu sa jej podarilo dofinancovať z Programu obnovy dediny.

nách, šitie ľudových krojových bábik a pletenie košíkov.

V obci dnes žije 731 obyvateľov, z ktorých je 213 Rómov. Tí sa zásluhou starostky Mgr. Márie Fečkovičovej aktívne zapájajú do zveľádovania a skrášľovania obce. Pred niekoľkými rokmi bola urobená do rómskej osady cesta a vybudovaná moderná osembytová jednotka, do ktorej sa nasťahovali Rómovia z posledných asanovaných chatrčí, ktoré dovtedy kazili vzhľad dediny. S pomocou štátu a za aktívnej pomoci Rómov pribudli pre mladé rómske rodiny ďalšie tri dvojdomky a jeden sólo dom. Aj ďalší projekt Záhradky mal medzi rómskymi spoluobčanmi veľký úspech. Dôvodom jeho realizácie bolo neúhladné a neudržiavané priestranstvo pred bytovkou. Starostka po rozhovore s nájomníkmi vyhovel

Inšpirácia č. 3

Centrálnemu priestoru obce dominuje svätý Peter (aj s dáždnikom)

Netradičný, ale o to pôsobivejší Dom smútku

Obec Žibritov, ako aktívny člen Mikroregiónu Južné Sitno, sa každoročne podieľa na organizácii Podsitnianskych dní hojnosti. V obci Žibritov je podujatie zamerané na jesenný zber úrody.

Inšpirácia č. 4: Miesto pre dôstojný život Rómov

Žalobín, Prešovský kraj, okres Vranov nad Topľou, počet obyvateľov: 731, www.zalobin.sk

Obec Žalobín leží na južnom okraji Nízkeho Beskyd, v doline rieky Olky – na jej sútoku s Ondavou. Je vstupnou bránou do rekreačnej oblasti Domaša. Prvá písomná zmienka o obci sa datuje z roku 1451. Dominantou obce tvorí Kostol sv. Františka. Pri kostole bol archeologický výskum, ktorý dokázal, že tento priestor bol osídlený už v dobe bronzovej. Po nežnej revolúcii sa obec začala dynamicky rozvíjať – je splynifikovaná, vybudoval sa vodovod, zrekonštruovali sa cesty, škola, parky, pribudli nové služby pre občanov – zdravotné stredisko, nájomné byty, dom nádeje a pod. V obci sú veľmi silne zakorenené remeselné, gastronomické a folklórne tradície (folklórny súbor, medzinárodný folklórny festival). Z remesiel je potrebné spomenúť hlavne tkanie na kros-

ich záujmu o zveľadenie tohto priestranstva – prearolo sa asi 300 m² pôdy, Rómovia vyzbierali kamene, starostka zabezpečila dovoz kvalitnej pôdy a obyvatelia si tam mohli zasadiť zeleninu, zemiaky a kvety. Aj predzáhradky pred dvojdomkami sú vzorne udržiavané.

Obecný úrad zamestnal 60 nezamestnaných rómskych občanov v aktívnych prácach, čoraz viac sa angažujú v spoločensko-kultúrnom a náboženskom živote. V rámci projektu Kurzy tradičných remesiel pre nezamestnaných organizujú v obci pre rómske ženy kurzy tkania, háčkovania, šitia krojov pre bábiky a pletenia košíkov. V súčasnosti tieto ženy trávia všetok svoj voľný čas pri tkáčskych stroch a vyrábajú koberčeky, či iné výrobky pre vlastnú potrebu. Tento projekt bol podporený z Európskeho sociálneho fondu. V obci veľmi aktívne pracuje aj administrátor pre rómske etnikum, ktorý je zároveň pomocníkom sociálneho terénneho pracovníka. Svojim spoluobčanom pomáha nielen pri prekonávaní rôznych ťažkostí na úradoch, ale zároveň im radí, ako si rozdeľovať sociálne dávky a hospodáriť s nimi. Jeho úlohou je tiež pripravovať rómske deti na prvé sväté prijímanie, mladých na sviatosť manželstva, rodičov na krst detí a pod., preto úzko spolupracuje s miestnym kňazom. Podchytenie žalobínskych Rómov z náboženskej stránky im tak pomáha duchovne i občiansky lepšie žiť.

Za jedinečný a príkladný prístup a výsledky riešenia problematiky spolužitia s rómskou komunitou bola obec Žalobín v súťaži Dedina roka 2005 ocenená mimoriadnou cenou.

Ivona Cimermanová

Slovenská agentúra životného prostredia

Banská Bystrica

e-mail: ivona.cimermanova@sazp.sk

Inšpirácia č. 4

Vzorne upravené domčeky a predzáhradky rómskych spoluobčanov

Rómske ženy pri tkaní koberčekov